

[itobiad], 2020, 9 (3): 2504/2528

Neorealizm Kuramı ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz Enerji Politikası

Neorealism Theory and Eastern Mediterranean Energy Policy of
Turkey

Ferhat KÖKYAY

**Dr. Öğr. Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler
Fakültesi**

**Assistant Professor, Nişantaşı University, Faculty of Economics,
Administrative and Social Sciences**

Ferhat.kokyay@nisantasi.edu.tr

Orcid ID: 0000-0001-5883-7071

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 19.06.2020
Kabul Tarihi / Accepted	: 23.09.2020
Yayın Tarihi / Published	: 30.09.2020
Yayın Sezonu	: Temmuz-Ağustos-Eylül
Pub Date Season	: July-August September

Atıf/Cite as: Kökyay, F . (2020). Neorealizm Kuramı ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz Enerji Politikası . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 9 (3) , 2504-2528 . Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/56503/755012>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 – Istanbul / Eyup, Turkey. All rights reserved.

Neorealizm Kuramı ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz Enerji Politikası

Öz

Doğu Akdeniz farklı etnik, siyasi, dini, kültürel yapısıyla özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası gerilimlerin eksik olmadığı bir bölge olmuştur. Bölgedeki aktörlerin tarihsel sorunları güvenlik kaygılarını besleyen bir etki yaratmıştır. Günümüzde uluslararası ilişkilerin gerilim alanlarından belli başlısının enerji kaynakları ile ilgili olduğu görülmektedir. 2000'li yıllarda Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynaklar, bölgedeki mevcut gerilimleri artıran bir unsur olmuştur. Türkiye'nin bölgeye ilgisi tarihsel bağları yanında en temel bakış açısıyla yakın dönem Kıbrıs sorunu bağlamında açıklanabilmektedir. Ancak Türkiye genel güvenlik ve enerji güvenliği kaygıları, artan enerji tüketimi ve enerji koridoru / merkezi olma hedefi kapsamında da bölgeyi dış politikasının odak noktasında görmektedir. Bu kapsamda, bölge ülkelerinden, en uzun kıyı uzunluğuna sahip ülkesi Türkiye'nin, bölgeye ilişkin politikalarının incelenmesi önemli görülmektedir.

Arap Baharını takiben, Libya ve Suriye iç savaşı gibi çatışma alanlarının yaygınlaşması sonrası, bölge dışı güçlerin müdahil olması ile birlikte Doğu Akdeniz son dönemde uluslararası ilişkilerin odak noktasını teşkil etmeye başlamıştır. Aynı zaman diliminde bölgedeki hidrokarbon temelli deniz yetki alanları sorunlarındaki gerilim, uluslararası ilişkiler açısından bölgeye yönelik politikaları ve olayları yönlendiren dinamikleri anlamayı önemli hale getirmiştir. Uluslararası sistemin anarşik yapıda olduğunu kabul eden ve devletler açısından gücü artırmanın yanında güvenliği sağlamanın da önemine odaklanan neorealist kuramın, son gelişmeler ışığında bölge politikalarının anlamlandırılması için uygun bir bakış açısı sunduğu değerlendirilmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji politikası neorealist yaklaşımla analiz edilerek, Türk dış politikasının belirli bir bölümü teorik açıdan incelenecek ve uluslararası ilişkiler disiplinine katkı sağlanmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda öncelikli olarak neorealist kuramın analize temel teşkil eden esasları ortaya konulacak, çalışmayla ilişkili olan Doğu Akdeniz'deki siyasal gelişmeler ele alınacak, son olarak Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji politikası analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Neorealizm, Türkiye, Doğu Akdeniz, Enerji Politikası, Hidrokarbon, Doğalgaz

Neorealism Theory and Eastern Mediterranean Energy Policy of Turkey

Abstract

Because of its various ethnic, political, religious and cultural diversity, Eastern Mediterranean has never been without tension, in particular after

World War II. The historical disputes among the regional players contributed to the security concerns. It can be observed today that energy sources are one of the main causes of international conflicts. Hydrocarbon resources, discovered in the eastern Mediterranean in the early 2000s, have become a factor that increases the already existing tension in the region by creating disputes regarding the maritime jurisdiction zones.

After the Arab Spring, with conflict zones spreading with Libya and Syrian civil war and outside players getting involved; Eastern Mediterranean has become the focal point of international relations. Neorealist approach, which acknowledges the international system is anarchic and from the viewpoint of the states focuses both on increasing their power and ensuring security; in light of recent events provides a proper perspective regarding the interpretation of the regional policies. Among all the countries in the region, the analysis of the regional policy of Turkey with the longest coastline in the eastern Mediterranean is considered significant. This study aims to contribute to international relations discipline by analyzing certain parts of Turkish Foreign Policy from a theoretical perspective while the energy policy of the country is analyzed in line with neorealist approach. In this context, firstly, basic principles of neorealist theory, which will be the basis of the analysis, will be presented; political developments in the eastern Mediterranean concerning this study will be discussed, lastly the regional policy of Turkey will be analyzed.

Keywords: Neorealism, Turkey, Eastern Mediterranean, Energy Policy, Hydrocarbon, Natural Gas.

Giriş

Teori nedir sorusu Mearsheimer ve Walt tarafından "teoriler gerçeğin basitleştirilmiş resimleridir." şeklinde cevaplamaktadır. Onlara göre teoriler, dünyanın belirli alanlarda nasıl çalıştığını açıklamaktadır. Karmaşık ve kavraması zor olayları anlamak için teorilere ihtiyacımız bulunmaktadır. Teoriler vasıtasıyla hangi faktörlerin en önemli olduğuna karar verilebilmektedir. Teoriler olayları analiz ederken birçok faktörü dışarıda bırakmamızı, daha önemli etkenlere yoğunlaşmamızı sağlıyor (Mearsheimer ve Walt, 2013, s. 431).

Uluslararası ilişkiler alanındaki kuramlar devletler için doğru politika kalıpları olmaktan öte onların davranışlarını anlamaya çalıştığımız bakış açılarıdır. Başka bir ifadeyle uluslararası ilişkiler alanındaki teoriler, olayları anlamada işlevselliği olan gözlükler olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle belli bir kuramı daima doğru, diğerini toptan yanlış kabul etmek uygun bir hareket tarzı değildir. Uluslararası dinamiklerdeki farklılaşmaya bağlı olarak belirli bakış açıları ihtiva eden bir kuram öne çıkabildiği gibi aynı zaman diliminde farklı politikaları farklı kuramlarla açıklamak ve

anlamlandırmak da mümkündür (Hobson, 2001, s. 20-27). Bu aynı zamanda bilim dallarında yeni teorilerin de ortaya çıkma gerekçesini açıklamaktadır. Yani mevcut teorilerin eksik veya hatalı sonuçlarını giderme veya daha iyi sonuçlara ulaşma arzusu bilim insanlarını yeni teoriler geliştirme yolunda cesaretlendirmektedir. Elbette her teorinin metodolojisi, kullandığı araçlar ve ulaştığı sonuçlar farklı olabilmektedir.

Uluslararası ilişkilerin gerilim alanlarından belli başlı enerji kaynakları konuları ile ilgilidir. Özellikle hidrokarbon olmak üzere enerji kaynaklarının paylaşımı, enerji nakil hatlarının tesisi gibi konular birçok savaş için gerekçe teşkil etmiştir. Ayrıca birçok savaş da hidrokarbon enerji kaynaklarının paylaşımını yeniden düzenlemiş veya fiyatlardaki ani dalgalanmalar başta olmak üzere hidrokarbon ticaretini temelden etkilemiştir.

Son dönemde Türk dış politikasını meşgul eden konuların başında, enerji ile ilgili olarak Doğu Akdeniz'deki uluslararası gelişmeler gelmektedir. Bu açıdan Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji politikasının incelenmesi kayda değer önemde görülmektedir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasında, Kıbrıs ağırlıklı olmak üzere bölgede keşfedilen enerji kaynakları ve istikrarsız yönetimlerden kaynaklı, artan bir şekilde güvenlik ve tehdit algısının hâkim olduğu görülmektedir. Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklı gerilimin temelinde yatan dinamiklerin ve Türkiye'nin 2003 sonrası Doğu Akdeniz enerji politikasının neorealist yaklaşımla ele alınmasının, Türk dış politikasının belirli bir bölümünün teorik açıdan incelenmesi açısından disipline katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Bu kapsamda öncelikli olarak neorealist kuramın analize temel teşkil eden esasları ortaya konulacak, çalışmayla ilişkili olan Doğu Akdeniz'deki siyasal gelişmeler ele alınacak, son olarak Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji politikası neorealizm açısından analiz edilecektir.

1. Neorealist Kuramın Temel Yaklaşımları

1919 yılında akademik alanda uluslararası ilişkiler kürsüsünün kurulmasından sonra Carr, "The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations" isimli kitabında realizmin temel ilkelerini ortaya koyuyordu (Carr, 1946). Ancak bilindiği gibi realizmin temelleri hemen her analizde; Thucydides (MÖ. 460- 400), Machiavelli (16. yüzyıl) ve Hobbes (17. yüzyıl) gibi klasik isimlere dayandırılır (Aydın, 2004, s. 43).

Bütün bu tarihsel temele rağmen 1948 yılında yayınlanan "*Politics Among Nations*" isimli eseriyle Morgenthau, realist kurama katkılarından dolayı realizmin babası olarak anılmaktadır. Morgenthau'nun geliştirdiği ve uluslararası ilişkiler alanında bencil insan doğasına dayalı kavramsal bir yenilik olarak ortaya çıkan realist görüş, temelde uluslararası sistem içinde, devletlerin güce ulaşma mücadelesine odaklanmıştır (Morgenthau, 1970).

Arı, sistem kavramını; ortak özelliklere sahip, aralarında düzenli ilişki bulunan, benzer ve ortak özellikleri haiz birimlerden oluşan bir bütün olarak tanımlamaktadır (Arı, 2018, s. 383-385). Bu açıdan meydana gelen

değişikliklerin sistem içinde yer alan birimleri etkileme potansiyelinin yüksek olduğu görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası literatürde ve yapılan birçok analizde kavram olarak "sistem" kullanılmaya başlanmıştır.

Neorealizm, Aydın'ın belirttiği gibi 1970'lerde "uluslararası sistem neleri içerir ve nasıl çalışır?" sorularına cevap bulmaya çalışan çağdaş yaklaşımlar içinde öne çıkan kuramlardan birisi olmuştur. Waltz, 1970 yılında kaleme aldığı "*Theory of International Politics*" ile realizme yeni bir bakış açısı getirmiş ve neorealizmin kurucusu olarak nitelendirilmiştir. Realizmi reddetmemesi nedeniyle, Waltz'ın katkısının realizmde yeni bir bakış açısı olarak nitelenmesi oldukça yerinde bir durumdur. Waltz, gücün dağılımı ile ilgili sistemde bir eşitsizlik olduğunu ve ulusal çıkarların gerçekleştirilmesinde devletlerin ortaya koyduğu kararlılığa bağlı olarak; devletlerarası etkileşimin, uluslararası ilişkilerin yapısını belirlemede etkin olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla devletlerin kendi güçlerini maksimuma ulaştırma arzuları, politikalarının belirlenmesinde etkin bir unsur olarak görülmüştür (Aydın, 1996, s. 100).

1970'lerde petrol piyasasında küresel etkiler, Vietnam savaşında ABD'nin batağa saplanması gibi olaylar yaşanırken, realizmin eleştirilere maruz kaldığı bir ortamda; Waltz'ın realizmi tamamen reddetmeksizin, uluslararası dinamikleri dikkate alarak, zamanın şartlarına uyarlaması realizmin ömrünü uzatan bir etki yapmıştır.

Waltz tarafından "yapısal realizm" (*Structural Realism*) olarak adlandırılan neorealist görüş, yapısal anlamda anarşik bir uluslararası sistem içindeki devletin nihai amacının güvenliğini sağlamak olduğunu ileri sürmüş ve devletin hayatı garantiye alındıktan sonra eşitlik, çıkar ve güç mücadelesine girilebileceği düşüncesini ortaya koymuştur (Waltz, 1979, s. 126). Realizm güç mücadelesinin temel nedenini insan doğasında bulurken, neorealizm burada temel etmen olarak uluslararası sistemi görmekte ve sisteme etki eden insanı göz ardı ederek, sistemin yapısını merkeze alan bakış açısı ile açıklama yapma yolunu seçmektedir. Waltz, sistemi etkileşim içindeki birimler seti olarak tanımlamaktadır. Birimler sistemi yaklaşımına göre uluslararası sistemin;¹ uluslararası yapı (*structure*) ve etkileşim halinde bulunan birimlerden oluştuğu ifade edilmektedir (Waltz ve Quester, 1982, s. 52,54). Waltz, uluslararası sistemdeki devletleri analizinin başlangıcında dikkate alırken, sistemin yapısını ve güç dağılımını temel analiz unsuru

¹ Uluslararası sistem tabirinin farklı düşünürlerce yapılmış tanımları vardır. Richard N. Rosecrance'a göre uluslararası sistem; düzenleyici mekanizmalardan, bozucu girdilerden ve çevresel kısıtlayıcılardan oluşan bir yapıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Richard N. Rosecrance, *Action and Reaction in World Politics*, Westport, Praeger, 197, s. 220. K.J. Holsti tarafından ise; kabileler, şehir devletleri, ulusal devletler ya da imparatorluklar gibi bağımsız siyasi varlıkların, herhangi bir şekilde toplamı şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. K.J. Holsti, *International Politics: a Framework for Analysis*. International edition, London, Prentice/Hall 1992, s.29.

olarak belirtir (Aydın, 2004, s. 48). Uluslararası sistemde davranışları daha ziyade yapı belirler. Birimler, yani aktörler yapının yönlendirmesiyle hareket ettiklerinden, yapıya göre daha önemli değildir (Hobson, 2000, s. 17).

Waltz'ın kuramındaki uluslararası sistemler daima anarşiktirler, bu sistemlerde daima az sayıda önemli devlet yarışma halindedir ve nadiren değişirler (Waltz ve Quester, 1982, s. 73). Sistem içindeki birimler arasında hiyerarşi olmaması yani bir nevi merkezi kontrol yoksunluğu ve otorite eksikliği anarşinin de kaynağıdır (Waltz, 1979, s. 89). Buna karşın anarşik yapının bir sonucu olarak öngörü değer kazanmakta ve öngörüye sahip olmak için de ilerde kullanılacak kaynak tabanını geliştirmenin değeri artmaktadır. Uluslararası anarşik sistemin yapısı gereği devletler, yaşamlarını sürdürebilmeleri için kendi yarattıkları araçlara bağımlıdır (Waltz, 1986, s.108). Waltz'ın, uluslararası sistem tanımındaki yapı; sistem içerisindeki birimler üzerinde sınırlayıcı ve zorlayıcı bir etkiye sahiptir. Bu etki neticesi tarih içinde belirli olayların tekrarlanmasına yol açacak güç olarak tanımlanan yapı, birimlerin benzer tepkiler vermesinin de temel nedeni olarak görülür (Waltz, 1979, s. 66).

Sistem içindeki birimler farklı kültürel, ideolojik, anayasal vb. özelliklere sahip olmalarına karşın fonksiyonları açısından benzerdirler. Örneğin, güvenlik, vergi, altyapı, sağlık gibi birçok alanda benzer işlevler görürler. 2020 yılında meydana gelen Covid-19 salgını gibi tehditlere karşı bütün devletler mücadele etmeye çalışmışlardır. Ancak bazı devletler personel, altyapı, mücadele stratejisi, bilimsel gelişmişlik, halkın eğitim durumu gibi birçok alandaki yetenekleri itibariyle sağlık sistemlerini başarıyla çalıştırmışlar ve diğerlerinden farklılaşmışlardır. Benzer fonksiyonlara sahip birimler, sahip oldukları kabiliyetler yani fonksiyonları ifa edebilmede gösterdikleri yetkinlik itibariyle ayrışır ki bu kabiliyetler güç olarak ifade edilmektedir. Birimlerin sahip oldukları ve geliştirdikleri kabiliyetleri eşit olmadığı için güçleri de eşit değildir. Birimler arası göreceli kabiliyet dağılımında meydana gelecek değişiklikler, uluslararası sistemde yapısal değişikliklere neden olabilir ki bunu sağlayacak temel araç savaştır. Elbette savaşın temel nedeni bu değildir. Waltz'a göre, insan doğası ile anarşinin hâkim olduğu uluslararası sistemin ve devletlerin yapısı savaşların kaynağını teşkil etmektedir (Waltz, 2001, s. 232). Savaş ile anarşinin bağlantısı ise anarşik ortamda düzeni sağlayan otoriter bir gücün olmaması ile kurulmaktadır. Dolayısıyla devletler güvenliklerini sağlamak için kendi güçlerine dayanmak durumundadır. Daima ve her ortamda güvenlik ihtiyacı devletleri sistem içinde diğerlerine göre daha güçlü olma yani gücü maksimize etme davranışına yönlendirmektedir (Mearsheimer, 1990, s. 12). Herz tarafından tanımlanan ve güvenlik ikilemi olarak adlandırılan durum da tam böyle bir mücadele sürecinde meydana gelir.

Herz'in belirttiği güvenlik ikilemi; bir devletin aldığı güvenlik tedbirlerinin diğer devletler tarafından tehdit olarak kabul edilmesi ve kendilerini koruma refleksi ile tedbir almaları ve devamında, bu durumun karşı devleti

daha fazla güvenlik tedbirine yönelmesiyle sarmal bir şekilde süren, aslında güvensiz bir ortam olarak tanımlanabilir (Ersoy, 2014, s. 163). Buna karşın Waltz, anarşik ortamın bir sonucu olarak devletlerin savunma ve caydırma kabiliyetlerini artırmasının savaş ihtimalini azaltma yolunda etkisi olacağını ileri sürmektedir (Waltz, 1988, s. 626) .

Güce ulaşma döngüsünün, en güçlü oluncaya kadar devam edeceğini ve ideal olarak tanımladığı bu duruma ulaşmanın imkânsız olduğunu belirten Mearsheimer, bölgesel güç olma hedefini ise ulaşılabilir bir durum olarak görmektedir. (Mearsheimer, 2001, s. 42). Sonuçta ideal duruma ulaşmayı hedefleyen devletlerin olduğu sistemde, Waltz'ın kaynaklarını ortaya koyduğu savaş, kaçınılmaz ve hatta doğal hale gelir. Buna rağmen Waltz, yüksek maliyeti ve yıkıcı sonuçları nedeniyle savaşın bizzat bir olgu olarak ve olağan şekilde var olmasının, devletleri daha makul davranmaya yönelme gibi bir zorlayıcı yanı da olduğunu belirtir (Waltz, 1979, s. 114). Tabiri caizse barışı sürdürme yönünde savaşın da katkısı bulunmaktadır.

Anarşik sistem içindeki devletlerin liderleri ve onları destekleyenler için, uluslararası sistem içinde kendi ülkelerinin diğer ülkelere göre pozisyonları önemlidir. Waltz, "devletlerin uluslararası sistemdeki konumlarının, davranışlarını büyük ölçüde belirlediğini" ifade eder. Büyük güçlerin konumları; "nüfus ve toprak büyüklüğü, kaynak donanımı, ekonomik olanaklar, askeri güç, siyasi istikrar ve siyasi yetenekler" gibi unsurların birleşiminin yarattığı sonuca bağlıdır. Buradaki kıyaslama ve görecelik süreklilik arz eden bir unsurdur. Büyük güç statüsünün korunması için önemli ekonomik imkânlarla sahip olmak gerekli bir unsur olarak vazgeçilmezdir (Waltz, 2008, s. 5, 10). Ekonomik güç, askeri gücü desteklemesi ve hatta askeri gücün olmadığı durumlarda süratle oluşumunu sağlayabilmesi itibariyle önemli görülmektedir. Askeri gücü olmayan ancak güçlü ekonomiye sahip devletler, potansiyel rakip olarak kabul edilmektedir (Mearsheimer, 2001, s. 144). Bu açıdan neorealizmin, güvenliği sadece askeri değil, ekonomik ve politik açıdan da değerlendirerek, alana genişlik sağladığı görülmektedir (Bozdağlıoğlu, 2007, s. 147).

Devletler açısından büyük güç olma hedefi, genel kanı itibariyle bilinçli arzulan bir durum olarak bilinir ancak, bazı devletler açısından kaçınma davranışı ile karşılaşabilecek bir durum olduğu da görülmektedir. Kaçınmanın temelinde yer alan unsur, devletler için çıkarların, sistem genelinde sorumluluk almayı gerektirmesidir. Bir ülkenin ekonomik gücünün artması o ülkenin uluslararası olaylara ilgisini artırmaktadır. Uluslararası siyasetin ilgilendiği olaylarda inisiyatifin ve ilginin artması söz konusu devleti dünya meselelerinin merkezine doğru çekmektedir. Waltz, bir ülkenin büyük bir güç olmayı seçmemesini, yapısal bir bozukluk ve sürdürülmesi zor bir karar olarak görür. Ülkenin maddi kaynaklarındaki artışa uygun olarak, uluslararası konumunda yükselme beklenir. Kamuoyunun, uluslararası sistemde ülkenin umduğundan daha az kabul gördüğünü veya arzulanandan daha az şeyi elde ettiğini düşünmesi

hükümet nezdinde baskı oluşmasına neden olabilmektedir (Waltz, 2008, s. 14,26).

Neorealist yaklaşımda iç politika ile uluslararası politika yapısal olarak farklı görülür. İç politikada emir-komuta ilişkisinin geçerli olduğu hiyerarşik bir yapı varken, uluslararası yapı adem-i merkezi özelliğindedir ve bu açıdan ayrılmaktadır (Waltz, 1979, s.103). Büyük devletler / güçlü devletler uluslararası yapının oluşmasında etkilidirler. Ancak yapı oluşuktan sonra, yapı tüm birimler üzerinde ödüllendirme / cezalandırma yöntemleriyle kısıtlayıcı etkiye sahip olmaktadır. Bu açıdan sistemin yapısı uluslararası politikayı belirlemektedir. Uluslararası kurumları, uluslararası sistemin dışında tutmamak gerekir. Ancak neorealist yaklaşıma göre savaşın önlenmesinde bu kurumlar önemli bir role sahip değildirlir (Baylis, 2008, s. 77).

Neorealist yaklaşımın öngördüğü anarşik ortamda devletlerin güçlü olana katılmayı / eklemelenmeyi (*bandwagoning*) tercih etmedikleri (keza Waltz, eklemelenmeyi devletlerin hayatta kalması için tehlikeli bulur) , bunun yerine zayıf olana katılarak dengelemeye (*balancing*) yöneldikleri ileri sürülmektedir (Waltz, 1979, 126). Bu kural zayıf devletler için olduğu gibi güçlü devletler için de geçerli görülmektedir. Waltz ve Jervis tarafından kavramsallaştırılan savunmacı realizmin ortaya koyduğu sistemik denge; kendi güvenliklerini sağlayacak ölçüde askeri, ekonomik, teknolojik güce sahip devletlerin bulunduğu uluslararası sistemde, kendi güvenliklerini riske sokan adımları atan devletlere karşı, görece güçsüz duruma düşmüş olmanın bertaraf edilmesi ve yeniden dengenin sağlanması için zaafa uğradığını düşünen devletlerin, birlikte hareket ederek yeniden dengenin sağlanması olarak ifade edilebilir. Bu yaklaşım güvenlik ihtiyacı için devletlerin birbirine nazaran güçlerini artırmalarını değil, onların güvenlik ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde uluslararası sistemde dengenin korunmasına yönelik adımların atılacağını öngörmektedir. Buna göre devletlerin belirli dönemlerde ortaya çıkan veya çıkabilecek sistem karşıtı genişlemeci politikalarının yine sistem tarafından bastırılacağı ileri sürülmektedir (Tüysüzöğlü, 2013, 69-70).

Savunmacı realizme göre, devletleri görece güçlenmeye iten yapısal değişkenler bulunmaktadır. Ülkeler veya bölgeler bağlamında değişkenlik göstermekle birlikte bunların başında coğrafi yakınlık, tehditkâr yaklaşımlar, stratejik hammadde kaynaklarına ulaşım, uluslararası ciddi ekonomik baskılar, karşılıklı askeri denge gibi konular gelmektedir (Rose, 1998, s. 144-172). Dolayısıyla sistemik dengenin bozulmaması için yapısal değişkenleri içeren konularda iş birliği içinde hareket etmek önemli görülmektedir.

Devletlerin ulusal politikalarında etkin olan hükümet dışındaki güç odakları, sivil toplum örgütleri, liderlik özellikleri, baskıcı veya özgürlükçü bir yönetim tarzı gibi dinamikler de savunmacı veya saldırgan yaklaşımın uluslararası ilişkilere yansımalarına neden olabilir. Burada demokratik ve antidemokratik ulusal yapılar açısından farklılık bulunmaktadır.

Demokratik ulusal yapılarda, uluslararası sistemin baskılarına direnerek politika geliştirme kabiliyetine sahip olunması nedeniyle, hak ve çıkarların iş birliği çerçevesinde korunması mümkün olabilirken, antidemokratik yapılarda daha çok saldırgan realizmin esaslarına göre politika geliştirmeye yatkınlık görülmektedir.

Yapısal teorinin önemli savunucularından olan Mearsheimer, Waltz'ın savunmacı anlayışı benimseyen yaklaşımından farklı bir yaklaşım ortaya koymuştur. Mearsheimer saldırgan realist teoriyi beş esasa dayandırmıştır (Mearsheimer, 1994-1995, 5-49);

- Uluslararası sistem anarşiktir, yani devletlerin davranışlarını yönlendiren hiyerarşik, zorlayıcı bir güç yoktur.
- Devletlerin, diğer devletlere karşı kullanabildikleri saldırgan askeri yetenekleri vardır.
- Devletler, diğer devletlerin niyetlerinden asla emin olamazlar.
- Devletlerin hayatta kalma hedefleri diğer tüm hedeflerinin üzerindedir. Diğer hedefler hayatta kalmak için araçtır.
- Devletler, rasyonel aktörlerdir. Eylemlerinin anlık ve uzun vadeli sonuçlarını göz önünde bulundurlar.

Bu esaslardan hareketle büyük güç olma kapasitesi olan devletlerin, mevcut kapasiteleri itibarıyla daha saldırgan tavır sergileme potansiyeline sahip oldukları söylenebilir. Bu bağlamda bölgesel güçlerin küresel güce evrilme imkânı bulunmaktadır. Dengelenmemiş çok kutupluluk ortamında meydana gelebilecek bu tür bir gelişme aynı zamanda çatışma riskinin de yüksek olduğu anlamına gelmektedir (Snyder, 2002).

Waltz ve Mersheimer, devletler arasında iş birliğinin olabileceğini kabul etse de bu iş birliği sınırlı görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası Balkanlarda yaşanan çatışmalar, Ortadoğu'da uzun süredir var olan çatışma ortamının devam etmesi, 1991 ve 2003 yıllarındaki Irak savaşı gibi olaylar düşünürleri karamsar ve iyimserler olarak ayırtırmaya devam etmektedir. Devletlerin güç için mücadeleye girmediği bir dünya, dolayısıyla uzun süreli gerçek bir barış mümkün görülmemektedir. Buna karşın iyimser neorealistlerden olan Glaser, iş birliği politikaları ile de güvenlik hedeflerine ulaşılabileceğini öne sürmektedir (Baylis, 2008, s. 72-74). Neorealizmin bakış açısına göre Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji politikasını analiz etmeden önce, politikanın oluşumuna tesir eden bölgesel dinamikleri ortaya koymak yerinde olacaktır.

2. Türkiye ve Doğu Akdeniz Enerji Politikasını Etkileyen Dinamikler

Enerji kavramı, ekonomik bir anlam ifade ediyor görünse de Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji politikasının temelde güvenlik kaygıları taşıdığını değerlendirmekteyiz. Güvenlik kavramı, en genel anlamı ile tehditlerden azade olmak düşüncesi ile açıklanmaktadır. Devletler için klasik anlamda

ulusal güvenliği, askeri açıdan değerlendirmek alışkanlık haline gelmiştir. Ancak son zamanlarda, siyasi, sosyal, ekonomik, çevresel konuları da içerecek şekilde genişletilmiş bir ulusal güvenlik kavramı kabul görmeye başlamıştır. (Baylis, 2008). Bu açıdan Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji politikasının, genişletilmiş güvenlik tanımına uygun olarak, Kıbrıs ile bağlantılı bir şekilde ekonomik, askeri, siyasi açılardan güvenlik kaygıları temelinde geliştiğini söylemek yerinde olacaktır.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji politikasının dinamikleri arasında, son dönemde uluslararası politikanın da ilgilendiği güncel bir konu olan Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynakları ana unsur olarak bulunmaktadır. Enerji kaynakları içinde kullanım alanının genişliği ve stratejik önemi nedeniyle, hidrokarbon kaynaklar uzun zamandır uluslararası politikanın en önemli uğraş alanlarından birini teşkil etmiştir. Enerjinin ne kadar vazgeçilmez ve önemli olduğuna dair birçok çalışma yapılmıştır. Devletlerin enerji güvenliği için uzun vadeli politika planlamalarına girdiği olgularla ispatlanmaya çalışılmıştır. İşin temeline indiğimizde bir canlının damarlarındaki kan gibi vazgeçilmez görülmüştür. Keza enerji, toplumlar için vazgeçilmez olan ekonomik sistemin damarlarındaki kan gibidir. Sistemin daima işlemlerini sağlayan en önemli üretim girdilerinden birisidir. Küreselleşen dünyada ulaşımın temel kaynağıdır. Hidrokarbon enerji kaynakları aynı zamanda 20. Yüzyıldan itibaren sağlıktan, sanayiye her sektörün hammadde olarak ihtiyaç duyduğu öncelikli kaynaklardır. Enerjiyi uluslararası politikanın öncelikli ilgi alanına sokan, bu kıt kaynakların henüz alternatifinin bulunamamış olmasıdır. Devletler için üretim çarkını kesintisiz çevirebilmesi hayati bir konudur ve bu işlevin yerine getirilmesinde enerji önemli bir girdidir. Hidrokarbon kaynakların bir gün tükeneyeceğini savunan ileriye yönelik projeksiyonlarda tarihsel olarak farklılıklar olmakla birlikte birçok düşünür bunun mutlaka gerçekleşeceği fikrini paylaşmaktadır (Sevim, 2010). Artan talebe bağlı olarak gerçekleşen üretim miktarının bir gün zirve yapacağı ve sonrasında düşüşe geçeceği, bu noktadan sonra özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin içinde bulunduğu grupta enerji arz güvenliğinden ziyade enerji paylaşım sorunlarının ortaya çıkacağı ileri sürülmektedir (Kızılkaya ve Engin, 2004, s. 200).

Klare, yeni enerji jeopolitiğinde devletleri; enerji fazlası olanlar ve enerji açığı olanlar (*energy-surplus and energy-deficit*) şeklinde iki kategoride tasnif etmektedir (Klare, 2008, s. 15). Bu tasnife paralel olarak, enerji kaynağına sahip olan, enerji kaynaklarını işletme hakkını elinde bulunduran, enerji iletim hatlarını kontrol eden veya yoğun olarak enerji tüketme durumunda olan ülkelerin, küresel üretimde doğrudan veya dolaylı etkiye sahip olmaları nedeniyle, ekonomik sistemde görece üstün bir konumda oldukları söylenebilir. Biraz daha bilinen tabirle enerjiyi elinde bulunduran devletler küresel ekonomide daha etkin pozisyonda olmaktadır.

Enerji kaynaklarına ev sahipliği yapan ülkeler, enerji ticaretinin yönetilmesinde söz sahipliği oranında küresel ekonomi üzerinde etkili olmaktadır. Bunun yanında enerji ticaretinden gelir elde etmekte ve finansal

güç ile uluslararası sistemde etkiye sahip olmaktadır. Ev sahibi olmamakla birlikte üretim ve ticarete pay sahibi olan ülkeler; işletme hakkını elinde bulunduran kamu veya özel şirketleri aracılığı ile gelir elde etme imkânına sahip oldukları gibi, stratejik önemdeki enerji kaynağı üzerindeki söz sahipliği ile enerji güvenliğinde de etkiye sahip olmaktadır. Enerji nakil hatlarını kontrol eden ülkelerin de küresel enerji ticaretinden oldukça yüksek gelir elde ettikleri bilinmektedir. Bunun yanında geçiş ülkesi olarak transit geçen enerji kaynaklarını enerji güvenlikleri açısından bir rezerv olarak değerlendirdikleri bilinmektedir. Bu üç grup ülke, tüketici konumundaki ülkeler üzerinde söz konusu imkânlarını yaptırım olarak kullanma kabiliyetlerine sahiptirler. Tüketici olmasına rağmen, büyük alıcı pozisyonu ve aynı zamanda ekonomik sistemde tükettiği enerji kaynaklarına paralel bir şekilde küresel üretimde söz sahibi olan ülkeler, enerji ticaretinin karşı tarafı olarak bir pazarlık gücüne sahiptirler ve bu açıdan uluslararası sistemde bir gücü temsil ederler.

Enerji kaynaklarında genel olarak aranan unsurlar; temiz, ucuz, kolay erişilebilir, kesintisiz olmasıdır. Ayrıca herhangi bir enerji kaynağına ya da belli bir tedarikçiye bağımlılık enerji güvenliği açısından istenmeyen durumdur. Dolayısıyla bu niteliklerde yaşanabilecek aksama enerji güvenliğinin tehlikeye girmesi olarak kabul edilir.

Doğu Akdeniz'de hidrokarbon kaynakların varlığı Mısır Abu Qir sahasında 1969 yılında gerçekleşen keşfe dayanmaktadır (Oilprice, 2017). Ancak günümüzde uluslararası şirketlerin bölgeye ilgisi, 2000 yılında Filistin Gazze Şeridi açıklarında deniz dibinde Gaza Marine-1 ve Gaza Marine-2 kuyularında doğalgaz bulunduğunun açıklanması ile başlamıştır (Chossudovsky, 2009). İsrail'in 2009 yılında deniz yetki alanında Tamar sahasında 318 milyar m³ doğalgaz bulması ve ardından 2010 yılında Amerikan Jeolojik Araştırmalar Enstitüsü'nün (The U.S. Geological Survey - USGS) Doğu Akdeniz'de yaklaşık 3,5 milyar varil petrol ve 10 trilyon m³ doğalgaz rezerv tahmininde bulunması büyük şirketlerin dikkatini bölgeye çekmiştir (USGS, 2010).

Türkiye, hızla gelişen sanayisi için artan miktarda enerji kaynağına ve hammaddeye ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca Türkiye'nin, 1990'lı yıllardan itibaren güttüğü enerji koridoru ve dağıtım merkezi olma hedefi doğrultusunda Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden uluslararası piyasalara aktarılması önem arz etmektedir. Dolayısıyla bölgedeki enerji kaynaklarından hakkını almak istemesi ve bu kaynakların Türkiye üzerinden uluslararası piyasalara aktarılması Türk dış politikasını şekillendiren etmenlerin arasında yer almaktadır.

Türkiye, Doğu Akdeniz'i enerji kaynakları ile ilgili olduğu gibi enerji kaynakları söz konusu olmasa da egemenlik hakları açısından, münhasır ekonomik bölge (MEB) / kıta sahanlığı bağlamında önemsemektedir. İlgili devlete en temel tanımlama ile 200 mile kadar haklar tanıyan kıta

sahanlığının ilanı bir gereklilik değilken, 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)² ile literatüre giren ve kıyı devletine, “kara sularının ölçülmeye başlandığı hattan itibaren 200 mil genişlikteki deniz alanında kalan su tabakası ile deniz yatağı ve onun toprak altında, münhasır ekonomik haklar ve yetkiler tanıyan” MEB ancak ilgili devlet tarafından ilan edilmek suretiyle geçerlilik kazanmaktadır (Karapınar, 2015, s. 19).

Çalışma ile yakından ilgili olması nedeniyle adaların deniz yetki alanları konusunda kısaca değinmek yerinde olacaktır. BMDHS 15. Madde, sahilleri karşılıklı olan devletlerin karasularının sınırlandırılmasında aksine anlaşma olmadıkça, orta hat esasını kabul etmektedir. Başeren, karşılıklı kıyıların olduğu durumlarda çoğunlukla hakkaniyet çerçevesinde bir sonuç ürettiği için kullanılan orta hat metodunun her durumda hakkaniyete uygun bir metod gibi görülmemesi gerektiğini, Uluslararası Adalet Divanı'nın özellikle adaların durumuna yönelik kararlarına dayanarak belirtmektedir. (Başeren, 2010, s. 41).

Doğu Akdeniz'de MEB tartışmaları hidrokarbon keşiflerinin başladığı dönemde gündeme gelmiştir. İlk MEB sınırlandırma anlaşması Mısır ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) arasında 2003 yılında imzalanmıştır. Bu anlaşmayı GKRY'nin 2007 yılında Lübnan, 2010 yılında İsrail ile imzaladığı MEB sınırlandırma anlaşmaları takip etmiştir (Kökyay, 2019a, s. 147-177). Lübnan ile imzalanan anlaşma, Lübnan Meclisi tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girmese de GKRY kendi belirlediği MEB sınırlarını 13 parsel ayırarak, 2007 yılında ilk hidrokarbon ihalesine çıkmış ve 2008 yılında 12. Parselde Amerika kökenli Noble Energy International Ltd. Şirketine ilk ruhsat verilmiştir. GKRY'nin bu girişimlerine Türkiye, Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde itirazını yapmıştır. Bu kapsamda, 2 Mart 2004 tarih ve 2004/Turkuno DT/4739 sayılı nota ile Mısır ile imzaladığı anlaşmayı tanımadığını ve söz konusu sahada, 32° 16' 18" boylamının batısındaki bölümlerin Türkiye'nin uluslararası hukukun ilkelerinden doğan haklarını ihlal ettiğini belirtmiştir. Ayrıca GKRY'nin, deniz alanlarının sınırlandırılması ile ilgili Kıbrıslı Türkleri temsil etme yetkisine sahip olmadığını bildirmiştir (*Law of the Sea Bulletin No:52*, Newyork, United Nations, 2003, s. 45).

Rum Yönetiminin deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşmaları imzalaması, 2007, 2012 ve 2016 yıllarında hidrokarbon ihalelerine çıkması ve 2011 yılında fiilen arama faaliyetine başlanacağını duyurması sonrası Türkiye, bütün taraflara yönelik uyarıları sonrası fiili olarak harekete geçeceğini de göstermiş ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile kıta sahanlığı anlaşması imzalandığını

² Denizlerin anayasası olarak da bilinen BMDHS, 2016 yılında en son Azerbaycan'ın da imzalamasıyla toplam 168 ülke taraftır. Türkiye halen sözleşmeye taraf değildir. Ayrıntılı liste için bkz. United Nations. Chronological lists of ratifications of, accessions and successions to the Convention and the related Agreements. (14 Haziran 2020) Erişim Adresi: https://www.un.org/depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm.

açıklamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2011, Açıklama No: 216). 2016 yılında yapılan 3ncü ihale duyurusu sonrası Türk Dışişleri Bakanlığınca yapılan açıklamada; GKRY'nin Kıbrıs Türklerinin adanın doğal kaynakları ile ilgili eşit hak ve çıkarlarını hiçe saydığı, bunun yanında özellikle 6 nolu parselin Türkiye'nin kıta sahanlığından kaynaklanan haklarını ihlal ettiği, Türkiye'nin hak ve menfaatlerini korumak için her türlü tedbirin alınacağı ve yabancı şirketlerin izinsiz hidrokarbon faaliyetlerine müsaade edilmeyeceği duyurulmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2016, Açıklama No: 74). Türkiye, bölgedeki haklarını gerekirse silah gücü kullanarak da korumakta kararlı olduğunu her fırsatta tekrarlamaktadır. Bu kararlılığı 27 Şubat – 08 Mart 2019 tarihlerinde Karadeniz, Ege ve Akdeniz'de gerçekleştirdiği ve 100'den fazla geminin katıldığı, "Mavi Vatan" isimli, tarihinin en büyük deniz tatbikatı ile göstermiştir. 2020 Haziran ayına kadar GKRY tarafından ABD, Fransa, İtalya, Kore, Hollanda ve Katar kökenli şirketlere bölgede ruhsat verilmiştir (Hydrocarbon Service Ministry of Energy, t.y). GKRY'nin bu yolla enerji politikalarında uluslararası destek görmeyi hedeflediği değerlendirilmektedir.

Türkiye GKRY'nin küresel ölçekteki şirketlerle gerçekleştirdiği çalışmalara kendi imkânları ile cevap verebilmek için bu yönde imkân ve kabiliyetlerini geliştirme çabası içine girmiştir. Bu maksatla, 2013 yılında Barbaros Hayreddin Paşa, 2017 yılında Oruç Reis sismik araştırma gemileri, 2017 yılında Fatih, 2018 yılında Yavuz ve ardından 2020 yılında Kanuni ismini verdiği derin deniz sondajı yapma imkânına sahip gemileri satın alınmıştır. Bu alanda gücünü artıran Türkiye kendi gücüne dayanarak, Doğu Akdeniz'in uluslararası hukuka göre Kıbrıs Türklerine veya Türkiye'ye ait deniz yetki alanlarında faaliyet göstererek, dışlandığı politikalarda dengeyi sağlama yolunda adım atmıştır (Kökyay, 2019b, s. 206).

Türkiye açısından Doğu Akdeniz enerji boyutu ile birlikte Kıbrıs meselesi nedeniyle de milli bir dava olarak görülmektedir. Aslında Kıbrıs sorunu ile son yıllarda ortaya çıkmış olan Doğu Akdeniz hidrokarbonları sorunu birbiriyle doğrudan ilgili durumdadır. Çalışmanın odaklandığı konuyu dağıtmamak gayesiyle burada Kıbrıs sorununun tarihi arka planına konuyla ilgili görülen kısmı ile değinilecektir. 1959 Zürih ve Londra Anlaşmaları ile adada 1960 yılında Türk-Rum ortak devleti; Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. 1963 yılında başlayan toplumlar arası şiddet olayları sonrası Türkler ortak devlet yapısından dışlanmış ve 1974 Barış Harekâtına giden süreç başlamıştır. 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti, 1983 yılında ise KKTC kurulmuş olmasına rağmen GKRY, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsil ettiğini iddia etmekte, bu durum Türkiye ve KKTC'nin karşı çıkmasına rağmen BM ve benzer uluslararası platformlarda kabul görmektedir (Tamçelik, 2013).

İşte bu noktada Türkiye açısından Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynakları ve deniz yetki alanları ile ilgili sorun ile Kıbrıs sorunu girift bir hal almaktadır. Keza GKRY tüm adımlarını, GKRY olarak değil Kıbrıs Cumhuriyeti adına, egemen bir devletin tasarrufları olarak attığını ileri sürerken (United Nations, 2005, s. 124), Türkiye bunu kabul etmemektedir. Çevre ülkeler, AB ve ABD gibi aktörler de bu noktada Kıbrıs Türklerinin haklarını teslim etme noktasına yaklaşmamakta ve GKRY tezlerine destek vermektedirler. GKRY'nin deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşmaları yapması, hidrokarbon ihaleleri düzenlemesi, çevre ülkelerle hidrokarbon kaynaklarının pazarlanması için ortak projeler gerçekleştirilmesi bu görüş doğrultusunda desteklenmektedir. Bu kapsamda İsrail, GKRY, Yunanistan tarafından doğalgazın Akdeniz tabanına dönecek boru hattı ile Avrupa'ya pazarlanması amacıyla EastMed projesi geliştirilirken, AB bu projeye maddi ve siyasi destek vermektedir (IGI Poseidon, t.y.). Boru hattının son durağı olması öngörülen ve proje ile ilgili planlamalara katılmış olan İtalya, 2 Ocak 2020 tarihinde İsrail, Yunanistan, GKRY enerji bakanlarının katılımı ile gerçekleşen imza törenine katılmamış, ancak imzacı ülkeler tarafından İtalya'nın ileriki bir tarihte imzalayacağı açıklanmıştır (DW, 2020).

Yine Mısır'ın ev sahipliğinde GKRY, Mısır, Yunanistan, İsrail, İtalya, Ürdün ve Filistin'in iştiraki ile 15 Ocak 2019'da kurulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu (*Eastern Mediterranean Gas Forum - EMGF*)'nda Türkiye dışlanmıştır. Forum tüzüğü'nün kabul edildiği, 16 Ocak 2020 tarihinde Kahire'de gerçekleşen üçüncü EMFG toplantısına ABD, Fransa, AB ve Dünya Bankası gözlemci sıfatı ile katılarak desteklerini göstermişlerdir (Ministry of Interior, 2020).

Bölgenin önemli ülkelerinden birisi olan Mısır'da 2013 yılında gerçekleşen darbe sonrası Türkiye – Mısır ilişkilerinde, yine 2010 yılında yaşanan Mavi Marmara olayı sonra zaten iyi seyretmeyen İsrail – Türkiye ilişkilerinde yaşanan gerilim, Doğu Akdeniz enerji politikalarına doğrudan tesir eden gelişmeler olarak görülmektedir.

Bölgeye yönelik politikaları etkileme potansiyeli bakımından son dönemdeki Libya olayları da konu ile doğrudan ilgili hale gelmiştir. 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta başlayan ve Arap baharı olarak anılan toplumsal hareket, 2011 yılında Libya'ya da sıçramıştır. "Öfke Günü" olarak adlandırılan 17 Şubat 2011 protestoları ile gelişen olaylar Ekim ayında Kaddafi'nin öldürülmesi ile sonuçlanmış, sonrasında devletin yeniden inşası konusunda yaşanan görüş ayrılıkları, güç odaklarının iktidar taleplerine neden olmuştur. "Genel Ulusal Meclis" seçimlerinin yapılmamasını protesto eden Şubat 2014'deki gösterileri de kullanan, Kaddafi döneminin emekli Tümgeneral Halife Haftar, 2014 Mayıs ayında "Libya'nın İtibarı" (*Libya's Dignity*) isimli bir eylem başlatmıştır. Bu gelişme Libya'da Trablus merkezli ve Tobruk merkezli ikili yapı oluşmasına neden olmuştur. BM öncülüğünde yapılan görüşmeler sonrası 17 Aralık 2015 tarihinde Libya Siyasi Antlaşması (*Libyan Political Agreement*) imzalanmış ve anlaşma kapsamında Ulusal Mutabakat Hükümeti kurularak, Serrac Başbakanlığındaki Hükümet Trablus'ta yönetimi devralmıştır. (Güneş, 2018).

Ancak Libya'daki iki bölgeyi yapı ve taraflar arasındaki çatışma ortamı Haziran 2020 tarihi itibarıyla sonlanmamıştır. Bu süreçte Doğu Akdeniz enerji politikası ile ilgili olarak Türkiye – Libya ilişkilerinde gündeme damga vuracak gelişmeler yaşanmıştır. Öncelikle, 27 Kasım 2019 tarihinde İstanbul'da, "Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükûmeti Arasında, Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" imzalanmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Libya, 2019). Bu anlaşma, Türkiye'nin KKTC ile 2011 yılında imzaladığı sınırlandırma anlaşmasından sonra Doğu Akdeniz'deki 2'nci sınırlandırma anlaşmasıdır. Aynı gün iki taraf arasında "Güvenlik ve Askeri İş Birliği Mutabakat Muhtırası" da imzalanarak (Milletlerarası Andlaşma, 2019) Türkiye'nin Libya Ulusal Mutabakat Hükûmeti'ne desteği ortaya konmuştur.

Libya ile imzalanan sınırlandırma anlaşması Doğu Akdeniz enerji politikasında GKRY, Mısır ve İsrail ile iş birliği planları yapmakta olan Yunanistan açısından pek de hoş karşılanmamıştır. Yunanistan BM'e gönderdiği mektupta;

- Anlaşmanın, deniz sınırlaması konusunda uluslararası deniz hukukunun kurallarını açıkça ihlal ettiğini, keza Türkiye ve Libya'nın ortak sınırlara sahip olmadıklarını,
- Yunanistan'ın o bölgedeki egemenlik haklarını ihlal ettiğini,
- Libya Temsilciler Meclisi (Tobruk'taki meclis) tarafından onaylanmadığı için geçersiz olduğunu ileri sürmüştür (Letter dated 14 February 2020).

Neticede Doğu Akdeniz'deki şu anki durumu neorealizm açısından tam bir anarşi durumu olarak değerlendirmek mümkündür. Soğuk savaş döneminden beri uluslararası sorunlar karşısında uluslararası kurumların etkinliğinin olmadığı defalarca test edilerek görülmüştür. Uluslararası örgütlerin zorlayıcı güce sahip olmamaları, etkinlik ve inandırıcılık zaafı yaşamalarına neden olmuştur (Karabulut, 2011, s. 62). Uluslararası örgütler, 1963 yılından beri gündemde olan 1964 yılından beri Barış Gücünün görev yaptığı Kıbrıs sorununda, 1968 yılında başlayan toplumlar arası görüşmelere rağmen ne 1974 öncesi dönemde ne de Barış Harekatı sonrası çözümü kolaylaştıran bir inisiyatif alamamıştır. AB'nin 2004 yılında GKRY'yi tam üye olarak kabul etmesi ise sorunun çözümünden ziyade çıkmaza girmesine etki etmiş görünmektedir. Uluslararası örgütlerin Filistin sorununda da barışı sağlama anlamında etkinliğinden bahsetmek uzun zaman dilimi dikkate alındığında pek mümkün görünmemektedir.

1952 Yılında NATO'ya üye olan Türkiye yenedünya düzeninde Avrupa ve ABD'nin desteğini sağlamaktan mutlu olmuş, geleceğe umutla bakmıştır. Türkiye Zürih ve Londra Anlaşmaları ile Kıbrıs Türkleri için iyi bir gelecek kurduğu düşüncesi ile rahatlamıştır. Yine 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik başvurusunda bulunmuş, Avrupa'yı kendi yanında

hissetmiştir. Ancak gidişat 1963'ten sonra değişmeye başlamıştır. Aralık ayı sonunda Kıbrıs'ta anayasal düzenin bozulması ile Rum çetelerin saldırılarından korunmak isteyen Türkler kendi köylerinde sıkıştığı bir ortamda, Türkiye'nin garantör ülke olarak adaya müdahalesi gündeme gelmiştir. 1965 yılında NATO müttefiki olan ABD'nin, tarihe Johnson mektubu olarak geçen sert tavrı ile adaya müdahale konusunda yalnız kaldığını hisseden Türkiye, Barış Harekâtı sonrası Kıbrıs sorununun çözümü konusunda bu yalnızlığı hissetmeye devam etmiştir. Avrupa kapısında en uzun süre bekleyen ülke olmasına rağmen AB üyeliği konusunda halen ciddi bir ilerleme sağlanamaması bu hisleri artırmıştır.

1984 Yılından beri 40 bin insanını teröre kurban vermesine karşın 36 yıldır süren terörle mücadelesinde, adaylık sürecinde olduğu AB'den ve NATO müttefiki başta ABD olmak üzere diğer müttefiklerinden alınamayan destek kamuoyunda sık sık tartışılan bir konu olmuştur.

2016 yılında, örneği dünyada görülmeven bir terör örgütünün silahlı darbe girişimini sokağa dökülen halkın karşı koyması ile bir günden kısa bir sürede bastıran ve bu uğurda 252 vatandaşını kaybeden 2000 vatandaşını ise yaralı veren Türkiye, demokrasi mücadelesinde de umduğu desteği yanında görememekten ötürü kendisini yalnız hissetmiştir. Tüm bu gelişmeler Türkiye'nin güvenlik algısında olumsuz unsurlar olarak yer almıştır.

3. Türkiye'nin Doğu Akdeniz Enerji Politikasının Neorealist Kuram Kapsamında Analizi

Soğuk savaş sonrası henüz uluslararası bir dengenin oluştuğundan bahsetmek pek mümkün görülmemektedir. Çin, Rusya, Hindistan, AB ve hatta Türkiye gibi güçlerin ABD hegemonyasını gönüllü kabule yanaşmadığı söylenebilir. Akdeniz enerji paylaşım sorununda ABD ve AB'nin aktif rol alma girişimlerine rağmen bu girişim tüm taraflarca kabul görmüş değildir.

Uluslararası sistemin anarşik yapısının bölgeye yansması nedeniyle, bölge devletleri açısından güvenlik kaygılarının üst düzeyde olduğu görülmektedir. Güvenlik kaygılarının gelişiminde; İsrail'in genişleme politikası, Kıbrıs sorunu, bölgede üslenen PKK, DAESH benzeri terör örgütleri, Suriye ve Libya'da yaşanan iç savaş, darbe ile iş başına gelmiş antidemokratik yönetimler ve son yıllarda enerji paylaşım sorunları önde gelen etkenler olarak görülmektedir. Bölgede var olan siyasi, kültürel, ideolojik çeşitliliğin de bu konuda oldukça önemli payı bulunmaktadır.

Anarşik bir ortam olarak değerlendirilen bölgede ABD ve AB'nin; İsrail, Mısır, GKRY ve bu gruba dışardan eklemlenmeye çalışan Yunanistan'ın politikalarını desteklediği görülmektedir. Lübnan 2020 yılına kadar bu grubun içinde yer almamıştır. Suriye 2011 yılında başlayan iç savaş ile boğuşurken, bu savaşı fırsata dönüştüren Rusya bölgeye müdahil olmuş ve tarihinde ilk defa Akdeniz'e bu derece kök salma imkânı bulmuştur. Türkiye, Kıbrıs harekâtı ile başlayan ABD ve Avrupa'ya rağmen politikasını,

enerji politikasında da sürdürmeye kararlı görünmekte, bu hedefe yönelik iş birliklerini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda ilk adımı başka bir iç savaşın hüküm sürdüğü Libya'nın meşru hükümeti ile atmıştır. Libya'daki savaş, bölgeyle ilgilenen farklı güçlerin farklı tarafları desteklediği tam bir çıkar savaşını yansıtmaktadır. Uluslararası sistemin, anarşik yapısının yansımaları olarak, söz konusu gelişmelerde belirleyici olan bir hâkim gücün bulunmadığı ve tüm taraflarca herhangi bir hegemonyanın kabullenilmediği görülmektedir.

Türkiye açısından Doğu Akdeniz, Kıbrıs sorunu ile birlikte bir güvenlik sorunu olarak algılanmıştır. Kıbrıs'ın İngiliz yönetimi sonrası tamamıyla Rumların kontrolüne geçme ihtimali, Adada yaşayan Türklerin can güvenliği bir tarafa, Türkiye'nin Akdeniz'e açılımını da riske eden bir tehdit unsuru olarak görülmüş, Kıbrıs Türklerinin varlığı Zürih ve Londra anlaşmalarıyla teminat altına alınırken, Türkiye de kendisini güvenlik altına almıştır.

2003 yılından sonra GKRY'nin Mısır ile deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşması imzalaması ile başlayan deniz yetki alanları sorunu Türkiye'nin tehdit algısının boyutu değiştirmiş, Kıbrıs sorunu bağlamının ötesinde bir şekle sokmuştur. Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji politikası, GKRY'nin merkezinde yer aldığı politikalara karşı tavır geliştirme üzerine kurulmuş görülmektedir. GKRY de Türkiye kaynaklı hissettiği tehdit algısını Hidrokarbon ruhsatı verdiği şirketler aracılığıyla köken ülkeler, AB ve bölgede hidrokarbon alanında iş birliği yaptığı güçler vasıtasıyla Türkiye üzerinde baskı kurarak karşılamaya çalışmaktadır.

Enerji paylaşım anlaşmalarının temelini oluşturan deniz yetki alanları sınırlandırması konusunda üç farklı grup görünmektedir. Bunlardan birincisi, GKRY ve herbiri ile ayrı ayrı ikili MEB sınırlandırma anlaşmaları yaptığı Lübnan, İsrail, Mısır'dır. Lübnan 2010 yılında anlaşmayı imzalamış olmakla beraber anlaşmanın 2020 yılı itibarıyla meclisinde onaylanmadığını daha önce belirtmiştik. Bu grup, Türkiye'nin itiraz ettiği anlaşmaları imzalayarak, GKRY tezlerine destek verdiklerini açıkça ortaya koymuştur. İkinci grupta bölgeye henüz fiilen dahil olmamış olmakla birlikte, bölge enerji politikalarında bir şekilde yer alma politikası güden Yunanistan, Fransa ve İtalya yer almaktadır ki bu ülkeler GKRY'yi destekleme anlamında çaba göstermektedir. Üçüncü grupta ise GKRY mihverli politikaları destekleyen ABD ve AB yer almaktadır.

GKRY'nin Doğu Akdeniz'de diğer ülkelerle yaptığı anlaşmalarda adadaki tek yetkili, tek siyasi güç olarak hareket etmesi, Kıbrıs Türklerinin haklarının Rum Yönetimi gibi diğer bazı bölge ülkelerince de görmezden gelinmesi, 1974 sonrası kurulan dengenin deniz alanlarında fiilen bozulması anlamına gelmektedir. Bu açıdan Türkiye'nin icra ettiği Kıbrıs Barış Harekâtının hedeflerini boşa çıkarma tehlikesi doğmaktadır.

AB'nin bölgeye müdahil olma yönündeki girişimlerini hakkaniyetten, uluslararası anlaşmalar ve hukuktan uzak ve Türkiye tarafından geleneksel GKRY yandaşlığının ileri adımları olarak değerlendirmek mümkündür. 2004 yılında, bölgesel iş birliğinin kapılarını açabilmesi mümkün görülen Annan Planının, Kıbrıslı Türkler tarafından mahsurlu görülen yönlerine rağmen kabul edilmesi, buna karşın Rumlar tarafından reddedilmesi sonrası GKRY'nin alelacele üyeliğe kabul edilmesi bu yaklaşımı doğrular niteliktedir. Türkiye'nin planın kabul edilmesi yönünde Kıbrıs Türkleri nezdinde teşvik edici yaklaşımı, iş birliği çabalarının çok açık göstergesidir. Sisteme aykırı hareket eden GKRY'nin AB üyeliği ile ödüllendirilmesi ise Türkiye'nin sisteme kuşkulu bakışını artıran bir unsur olmuştur.

Türkiye G-20 üyesi bir ülke olarak, ticaretini olduğu gibi üretimini de artıran bir ülke olma yolunda ilerlemektedir. Artan üretime ve konutlardan, sanayiye ve elektrik üretimine kadar, yaygınlaşan kullanıma bağlı olarak ithal edilen doğalgaz ve ham petrol miktarı da artmaktadır. Türkiye 2018 yılı verilerine göre 50,3 milyar m³ doğalgaz ithal ederken, tüketiminin %1'ine yakın kısmını (436 milyon m³) yurt içinde üretebilmiştir. Aynı dönemde 20,9 milyon ton ham petrol ithal ederken, 2,8 milyon ton yurt içi üretim gerçekleşmiştir. (Enerji İşleri Genel Müdürlüğü, 2018). Bu ithalat miktarları dış ticaret açığı veren Türkiye ekonomisi açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin deniz yetki alanlarında keşfedilecek hidrokarbon kaynakları Türkiye'nin bölgesel güç olma hedefine giden yolda ekonomisini büyük oranda destekleme imkânı sağlayacaktır.

Enerji kaynakları üzerinde hâkimiyet kadar, artan boru hatları projeleri ile birlikte transit geçiş ülkesi veya enerji terminali olmak da ülkelerin gücü elde etme amacı doğrultusunda ulaşmak istediği hedeflerden olmuştur. Türkiye, bu yönde ilk adımı 1976 yılında açılışı yapılan Kerkük – Yumurtalık petrol boru hattı ile atmıştır. Asıl büyük adım ise 2006 yılında ilk tankerin yüklendiği Bakü – Tiflis - Ceyhan petrol boru hattı ile atılmıştır. Bu gelişme ile 2008 yılında Türkiye Dışişleri Bakanlığınca açıklanan Türkiye'nin Enerji Stratejisi'nde (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2008) belirtildiği üzere, "21. Yüzyılın İpek Yolu" olarak da tabir edilen "Doğu – Batı Enerji Koridoru"nda, Avrasya'daki kaynak ülkeler ile Avrupa'daki tüketici ülkeler arasında köprü ve enerji merkezi bağlamında önemli bir mevki kazanmıştır. Türkiye sonraki yıllarda gündeme gelen "TANAP"³ ve "TürkAkım"⁴ gibi

³ Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP): 2008 yılında PETKİM'in SOCAR tarafından satın alınmasıyla Türkiye – Azerbaycan enerji iş birliğinin daha da gelişmesi sonrası Azerbaycan gazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşımak üzere planlanmış ve ilk imzalar 2012 yılında atılmış, TANAP Avrupa bağlantısının açılışı 2019 yılında yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. BOTAŞ. (2019). *Merkez Ülke Olma Yolunda Dev Bir Adım: TANAP*. Erişim adresi: <https://www.botas.gov.tr/Icerik/merkez-ulke-olma-yolunda-dev-b/221>. (Erişim Tarihi: 08.06.2020).

⁴ TürkAkım: Rusya doğalgaz rezervlerini Türkiye, güney ve güneydoğu Avrupa'ya Karadeniz geçişi olarak ulaştırmak üzere, Karadeniz tabanına döşenmek üzere, 2014 yılında gündeme gelen proje için Gazprom ve Botaş arasında protokol imzalanmıştır. Proje kısa sürede tamamlanarak, 8 Ocak 2020 tarihinde açılışı yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. BOTAŞ. (2019).

projelerle hem kendi enerji ihtiyacını ucuz, güvenli yollardan temin etme hem de enerji koridoru ve merkezi olma hedefini önemsediğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarından deniz yetki alanlarındaki payını almanın dışında, bölgede üretilen hidrokarbon kaynakların Türkiye'nin de dahil olduğu projelerle uluslararası pazarlara ulaştırılması, Türkiye'nin mevcut hedefleri kapsamında önemli görülmektedir.

Tarihsel bağları bulunan köklü siyasal sorunlar enerji paylaşım sorununun çözümüne olumsuz etki etmektedir. Bölgede otorite gibi kabul edilecek bir uluslararası yapı veya gücün bulunmaması da bölge aktörlerini kendi güvenliklerini sağlamak maksadıyla gücü maksimize etmeye yöneltmektedir. Bölgenin en güçlü ülkesi olarak değerlendirilen Türkiye'ye karşı diğer bölgesel aktörlerin iş birliği yapma yolunda ilerledikleri görülmektedir. Kıbrıs sorununa ve Kıbrıs Türklerinin haklarına rağmen GKRY ile iş birliğinin geliştirilmesi, Türkiye'nin uluslararası hukuktan doğan kıta sahanlığını ihlal edecek şekilde deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşmaları imzalanması ve bölgedeki hidrokarbon kaynakları için en yakın alıcı ülke Türkiye olmasına ve en uygun ihraç yolu Türkiye üzerinden geçmesine rağmen Türkiye'yi dışlayan projeler geliştirilmesi, Türkiye açısından bu kapsamda değerlendirilmektedir. Neorealizme göre geçici ittifaklar yolu ile yeni denge yaratma girişiminin ne kadar uzun soluklu olacağı henüz belli değildir.

Türkiye, kendisini dışlayan yaklaşımları sistemik denge anlayışında büyük çaplı değişiklik yapma arzusu olarak algılamakta, hakkaniyetten uzak bulmakta ve dengelemeye çalışmaktadır. Bu kapsamda Libya ile deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşması imzalanmış ve özellikle anlaşma sonrası Türkiye Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu tarafından Doğu Akdeniz konusunda GKRY hariç tüm ülkelerle anlaşma yapmaya hazır olduğu açıkça ifade edilmiştir (BBC, 2019). Böylece Türkiye, sağlanan dengeyi geliştirme amacıyla olduğunu ortaya koymuştur.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik politikası Kıbrıs harekatı da dahil olmak üzere savunmacı realizm kapsamında görülebilir. Keza harekâtın amacı ve kapsamı tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde Kıbrıs Türklerinin haklarını koruma sınırının ötesine ve Londra ve Zürih anlaşmaları ile belirlenmiş garantörlük hakkının dışına çıkmamıştır. Yine Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının gündeme geldiği 2000'li yıllardan itibaren Türkiye uluslararası hukuktan doğan haklarını gasp edilme tehlikesi altında görmüştür. Türkiye'nin haklarını koruma refleksi ile aldığı inisiyatif ve karşı hamleler ise AB, Fransa, Yunanistan, GKRY ve Mısır gibi uluslararası sistemin aktörlerince saldırgan tavır olarak değerlendirilmektedir.

TürkAkım Projesi. Erişim adresi: <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/turkakim-projesi/123>. (Erişim Tarihi: 08.06.2020).

Suriye krizi ile birlikte Rusya'nın bölgeye yerleşmesi, ABD ve AB'nin enerji şirketleri ile bölge denkleminde yer alması Akdeniz'in kapalı veya yarı kapalı bir deniz olma özelliği kapsamında Türkiye tarafından uluslararası bölgesel bir sorun olarak görülen sorunu küresel ölçeğe taşıma riski doğurmaktadır. Bu durum bölgesel siyasal sorunlarda gerilimin artmasına neden olmaktadır. Türkiye kıyı ülkesi olması sebebiyle var olan hakları konusunda ABD ve AB dahil, bölge dışından aktörlerin bölgesel sistemik yapılanmayı kendi beklentileri doğrultusunda dengelemeye yönelik, kendilerini uluslararası mahkeme yerine koyan tavrı kabullenmeyeceğini açıklarken (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2019) küresel aktörleri bölgeden uzak tutmak istemekte ve haklarını bu güçlerle arasında bir tartışma konusu yapmamaya özen göstermektedir. Bölge dışı aktörlerin Türkiye'nin hak ve çıkarlarına karşı bölge ülkelerine verdiği veya vadettiği destek Türkiye tarafından tehdit unsuru olarak algılanmakta ve Türkiye'yi yeni durumu dengeleyecek güç unsurlarına sahip olmaya yöneltmektedir. Bu durumun bölgede çatışma iklimini körükleyeceğini veya yeni bir noktada sistemik denge kurulacağını beklemek yerinde olacaktır.

Türkiye'nin terörle mücadelesinde, Kıbrıs sorununun çözümünde müttefiklerinden yeterli desteği görememesi, savunma ihtiyaçları için gelişmiş silah sistemlerini tedarik edememesi ordusunu geliştirmek için kendi imkânlarını geliştirmeye itmiştir. Millî silah sistemleri ile ordunun kabiliyetlerini artırırken, enerji politikasının sahada uygulama imkânı bulabilmesi için sismik araştırma ve deniz sondaj kabiliyetlerinin artırılmasını kendi gücüne dayanma güdüsü ile açıklamak mümkündür.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de gücünü artırarak haklarını koruma davranışı neorealist kuram açısından değerlendirildiğinde, bu gücün başka bir devlet tarafından dengelenmesi veya bu güç karşısında ittifak doğurması kaçınılmazdır. Yukarıda da belirtildiği gibi Doğu Akdeniz ABD, Rusya, AB gibi büyük güçlerin de dahil olduğu çıkar gruplarının mücadele alanı haline gelmiştir. Bu ortamda, Türkiye'nin hak ve çıkarlarına karşı geliştirilen politikaları ne kadar bir süre baskı altında tutma imkânına sahip olacağı net değildir. Ancak Türkiye'nin tüm dinamiklere rağmen kendi kabuğuna çekilmesi ve gelişmeleri kabullenmesi de tarihi geçmişi itibarıyla beklenmemektedir. Türkiye bölgede meydana gelen güvenlik ikilemini aşmak için iş birliğini genişletmeye ve karşıt güçlerin ittifakını bozmaya yönelik iş birliği açıklamaları ile arayış içerisine girmektedir. GKRY hariç bölgedeki tüm aktörlerle iş birliği yapılabileceği yönündeki açıklamaları bu kapsamda değerlendirmek yerinde olacaktır. Böylece hem kendi gücünü artırmaya hem de karşı tarafı zayıflatarak görece güçlü pozisyonunu sağlamlaştırmaya çalışmaktadır.

Neorealist kuram ile ilgili açıklamaların yapıldığı bölümde uluslararası sistemde birimlerin işlevler açısından eşit olduklarını ancak bu işlevleri yerine getirmek için sahip oldukları kabiliyetler açısından, dolayısıyla güç paylaşımı açısından farklı olduklarını belirtmiştik. Doğu Akdeniz ülkelerine bakıldığında siyasi, kültürel, dini, eğitim, sanayi, ticaret gibi birçok açıdan

farklı ülkelerin komşuluk ilişkisi içinde benzer fonksiyonları yerine getirmek durumunda olduğu görülmektedir. Bu ülkeler içinde Türkiye'nin son yıllarda diğer aktörlere göre pozitif yönde farklılaştığını değerlendirmekteyiz. Türkiye'nin farklılaştığı noktaları uzun uzadıya incelemek çalışmamızın hedefinin dağılmasına neden olacaktır ancak nüfusu, NATO içinde en güçlü ordulardan birine sahip olması, ticari açıdan G-20 içinde yer alan bölgedeki tek ülke olmasını belirtmek gerekmektedir. Özellikle askeri güç açısından son yıllarda atılım yapan Türkiye modern deniz kuvvetleri ve ileri teknoloji ürünü silah sistemleri ile kendi sanayiini kurma yolunda hızla ilerlemekte, buna bağlı olarak sistem içindeki büyük güçlerin etki alanından uzaklaşmaktadır. Türkiye'nin askeri gücünü maksimize ederek güvenliğini sağlama, haklarını koruma yönünde adımlarını sıklaştırdığı görülmektedir.

Waltz, yöneticilerin, karşı güçlerin birleşmesini önlemeye yönelik üst düzey diplomasinin gerekliliğine ikna olacaklarını söylerken (Waltz, 2008, s.37-38) belki de Türkiye açısından da bir öngöründe bulunuyordu. Bölgede Türkiye'nin yürüteceği bu kapsamdaki politikanın diğer devletlerin Türkiye'nin yanında yer almasını sağlayacağını söylemek mümkündür.

Sonuç

Doğu Akdeniz farklı etnik, siyasi, dini, kültürel yapısıyla özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası çatışma alanı olmuştur. Mevcut köklü çatışmalara eklenen iç savaşlar da büyük güçlerin bölgede hâkimiyet kurma iştahını artıran bir ortam yaratmıştır. Bölge içi aktörler arasındaki köklü tarihsel sorunlar güvenlik kaygılarının doğmasına neden olmuştur. Bölgesel herhangi bir hegemon güç bulunmaması, birimler arasında hiyerarşinin olmaması devletleri anarşik ortamda güçlerini maksimize etmeye yönelmektedir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji politikasının Kıbrıs sorunu ile bağlantılı şekilde güvenlik kaygıları temelinde geliştiğini değerlendirmekteyiz. Türkiye kendisinin ve Kıbrıs Türklerinin dışlandığı MEB sınırlandırma anlaşmaları, hidrokarbon ihaleleri, üretim ve pazarlama projelerini uluslararası hukuktan doğan hakların gaspı olarak değerlendirmektedir. Bu kapsamda kendisine ve garantör olduğu Kıbrıs Türklerine yönelik atılan adımları ve oluşturulan iş birliklerini dengeleyecek şekilde güç maksimizasyonuna gitmeye çalışmaktadır.

Türkiye yalnızlığını gidermek için bölgenin hidrokarbon rezervleri açısından önemli bir ülkesi olan Libya ile gerçekleştirdiği iş birliği ortamını diğer aktörler nezdinde geliştirerek, karşısında oluşan ittifakı zayıflatmaya çalışmaktadır. Bu süreçte bölge dışı ABD, AB gibi güçlerin bölge sorunlarına müdahil olma gayretlerini reddetmektedir.

Türkiye, enerji koridoru ve merkezi olma hedefleri doğrultusunda ve artan doğalgaz faturası nedeniyle, MEB ve enerji paylaşım sorunları dışında,

hidrokarbon kaynakların uluslararası piyasalara aktarımı projelerinin dışında bırakılmasını da hasmane bir tutum olarak değerlendirmektedir.

Neorealist görüşe göre devletler veya liderler bireysel karar vermemekte, sistem kararlarda yönlendirici olmaktadır. Türkiye'nin bölgeye ilişkin politikalarını bu açıdan değerlendirdiğimizde Kıbrıs Barış Harekâtı ile Türkiye'nin sistem dışı davrandığını görmekteyiz. Bu açıdan hak ve çıkarların korunması bakımından enerji politikasını da sistemin beklentileri dışında atması olası görülmektedir.

Bölgede Türkiye karşıtı politikaların hayata geçirilmesi, Türkiye'nin dengeleme çabalarına neden olmakta ve sonuçta güvenlik ikilemi doğmaktadır. Karşılıklı restleşmelere varan gelişmelerin, neorealist görüş açısından sistemik bir dengeye ulaşılması veya bölgesel bir hegemon gücün ortaya çıkması ile stabilize olabileceği beklenebilir ancak keşfedilen enerji kaynaklarının ilelebet yer altında kalmasını beklemek mümkün değildir. Bu konuda atılacak her bir ileri adımın, bölgedeki gerginliği artıracığı ve saldırgan realist yaklaşımları besleyeceği aşikâr görülmektedir. Bu durumda, güvenlik ikilemi bağlamında dengeye yönelik karşı adımların nihayetinde bir dengeden ziyade çatışmayı doğurması ihtimali yüksek görülmektedir.

Kaynakça / Reference

- Arı, T. (2018). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. 9. Baskı, İstanbul: Aktüel.
- Aydın, M. (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori Analiz. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51(1), 71-114.
- Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler*, 1(1), 33-60.
- Başeren, S. H. (2010). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*. İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 69-85.
- BBC. (2019,10 Aralık). Akdeniz: Türkiye-Libya anlaşması bölgede dengeleri nasıl etkiler? Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50682215>.
- BOTAŞ. (2019). *Merkez Ülke Olma Yolunda Dev Bir Adım: TANAP*. Erişim adresi: <https://www.botas.gov.tr/Icerik/merkez-ulke-olma-yolunda-dev-b/221>.
- BOTAŞ. (2019). *Türk Akım Projesi*. Erişim adresi: <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/turkakim-projesi/123>.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2007). Neorealizm. Haydar Çakmak (ed.). *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*. (s.138-149) içinde. Ankara: Platin.

Carr, E. H. (1964). *The Twenty Years' of Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, Londra: Macmillan.

Chossudovsky, M. (2009, 08 Ocak) War and Natural Gas: The Israeli Invasion and Gaza's Offshore Gas Fields. Erişim adresi: <https://www.globalresearch.ca/war-and-natural-gas-the-israeli-invasion-and-gaza-s-offshore-gas-fields/> 11680.

DW. (2020, 03 Ocak). EastMed: Belirsizliklerle dolu boru hattı projesi. Erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/eastmed-belirsizliklerle-dolu-boru-hatt%C4%B1-projesi/a-51883677>.

Enerji İşleri Genel Müdürlüğü. (2018). Denge Tabloları, 2018 Yılı Ulusal Enerji Denge Tablosu. Erişim adresi: <https://www.eigm.gov.tr/tr-TR/Denge-Tablolari/Denge-Tablolari>.

Ersoy, E. (2014). Realizm, R. Gözen (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. (s. 159-187) içinde. İstanbul: İletişim.

Güneş, B. (2018). Libya İç Savaşı ve Kriz Yönetimi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(2), 263 – 291. doi:10.28956/gbd482076.

Hobson, J. M. (2000). *The State and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press. doi.org/10.1017/CBO9780511612442.

Holsti, K.J. (1992). *International Politics: a Framework for Analysis*. International edition, London: Prentice/Hall.

Hydrocarbon Service Ministry of Energy, Commerce and Industry - Republic of Cyprus. (t.y.). Erişim adresi: http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/page16_gr/page16_gr?OpenDocument.

IGI Poseidon. (t.y.). Eastmed. Erişim adresi: <http://www.igi-poseidon.com/en/eastmed>.

Karabulut, B. (2011). *Güvenlik, Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, Ankara: Barış Kitabevi.

Karapınar, N. (2015). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar. *Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni*. (20), 13-21.

Klare, M. T. (2008). *Rising Powers, Shrinking Planet: The New Geopolitics of Energy*, New York: Metropolitan Books.

Kızılkaya, E. ve Engin, C. (2004). Enerjinin Jeopolitiği: Dünya Üzerindeki Jeo-Ekonomik Mücadele. *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 197-204.

Kökyay, F. (2019a). Kıta Saharlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Bağlamında Doğu Akdeniz. Gökhan Ak (ed.) *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yazıları*. (s. 147-177) içinde. İstanbul: Akademi Titiz.

- Kökyay, F. (2019b). *Stratejik Güç Petrol, Türkiye'nin Petropolitliği*. İstanbul: Der.
- Letter dated 14 February 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General A/74/706.
- Mearsheimer, J. J. (1990). Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War. *International Security*, 15 (1), 5-56.
- Mearsheimer, J. J. (1994-1995). The False Promise of International Institutions. *International Security*, 19(3), 5-49.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton.
- Mearsheimer, J. J. ve Walt, S. M. (2013). Leaving Theory Behind: Why Simplistic Hypothesis Testing is Bad for International Relations. *European Journal of International Relations*, 19 (3), 427-457.
- Milletlerarası Andlaşma. (2019, 26 Aralık). Resmî Gazete (Sayı: 30990) Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191226.pdf>.
- Ministry of Interior, Republic of Cyprus Press and Information Office. (2020, 16 Ocak). Declaration of the Third Ministerial Meeting of the East Mediterranean Gas Forum (EMGF). Erişim adresi: <https://www.pio.gov.cy/assets/pdf/newsroom/2020/01/Third%20EMGF%20declaration%2015-1-2020.pdf>.
- Morgenthau, H. J. (1970). *Uluslararası Politika*. (Çev. Baskın Oran ve Ünsal Oskay). Ankara: Siyasal İlimler Derneği.
- Oilprice. 2017. Oil Majors See Huge Opportunity In Eastern Mediterranean. Erişim adresi: <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/Oil-Majors-See-Huge-Opportunity-InEastern-Mediterranean.html>.
- Rosecrance, R. N. (1977). *Action and Reaction in World Politics*, Westport: Praeger.
- Rose, G. (1998). Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy, *World Politics*, 51(1), pp. 144-172. doi:10.1017/S0043887100007814.
- Sevim, C. (2010). Petrol Rezervlerinin Zirve Noktasının Enerji Güvenliği Açısından Büyük Enerji Pazarları (ABD, AB, Çin ve Hindistan) Üzerindeki Etkileri, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 6(11), 53-72.
- Snyder, G. H. (2002). Mearsheimer's World-Offensive Realism and the Struggle for Security. *International Security*, 27(1), 149-173.
- Tamçelik, S. (2013). BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirmesi (1964-1992). *Turkish Studies*, 8(12), 1229-1268.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2008). *Türkiye'nin Enerji Stratejisi*. Erişim adresi: http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Turkiyenin_Enerji_Stratejisi_Ocak2008.pdf.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2011, 21 Eylül). Türkiye – KKTC Kıta Sahaneli Sınırlandırma Anlaşması İmzalanması. Basın açıklaması No: 216.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2016, 25 Mart). GKRY'nin Açtığı Üçüncü Uluslararası Hidrokarbon Arama İhalesi. Basın açıklaması No: 74.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2019, 06 Mayıs). ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 5 Mayıs 2019 Tarihli Açıklaması Hk. Basın Açıklaması No:128.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun. (2019, 7 Aralık). Resmî Gazete (Sayı: 30971). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207.pdf>.

Tüysüzöğlü, G. (2013). Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm Bağlamında Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Değerlendirilmesi. *Avrasya Etüdüleri*. 44(2), 57-85.

United Nations. Chronological lists of ratifications of, accessions and successions to the Convention and the related Agreements. (14 Haziran 2020) Erişim Adresi: https://www.un.org/depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm.

United Nations. (2005). *Law of the Sea Bulletin No:57*. Newyork.

USGS. (2010). Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean. Erişim adresi: <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3027/pdf/FS10-3027.pdf>.

USGS. (2010). Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean. Erişim adresi: <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>.

Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company.

Waltz, K. N. ve Quester, G.H. (1982). *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*. (Çev. Ersin Onulduran). Ankara: AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi.

Waltz, K. N. (1986). Anarchic Orders and Balances of Power. Robert O. Keohane (Ed.). *Neorealism and its Critics* (s. 98-130) içinde. New York: Columbia University Press.

Waltz, K. N. (1988). The Origins of War in Neorealist Theory. *Journal of Interdisciplinary History*, 18(4), 615-628.

Waltz, K. N. (2001). *Man, the State and War A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press.

Waltz, K. N. (2008). Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı. *Uluslararası İlişkiler*, 5(17), 3-44.

